

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ 21ΟΥ ΑΙΩΝΑ: Η ΝΕΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

ΓΙΩΡΓΟΣ Ν. ΠΟΛΙΤΗΣ*

Εισαγωγή

Μεγάλο διάστημα του περασμένου αιώνα αναλώθηκε στη διαμάχη μεταξύ φιλελευθερισμού και σοσιαλισμού. Το τέλος του 20ού αιώνα βρήκε νικητή τον πρώτο. Παρότι οι προβλέψεις για την οριστική έκβαση της σύγκρουσης είναι εξ ορισμού αβέβαιες, εκείνο που αναδεικνύεται είναι ότι, επί του παρόντος, η διαμάχη μεταφέρεται στο εσωτερικό της φιλελεύθερης θεωρίας. Το διακύβευμα δεν τίθεται, δηλαδή, ως φιλελευθερισμός ή σοσιαλισμός αλλά ως προς το ποια εκδοχή του φιλελευθερισμού θα επικρατήσει. Σύμφυτες με τον νέο προσδιορισμό της διαμάχης είναι οι μετατοπίσεις και προσχωρήσεις πολιτικών κομμάτων και θεωρητικών της μαρξογενούς Αριστεράς στη φιλελεύθερη όχθη. Η έρευνα που ακολουθεί εξετάζει αυτές τις προσχωρήσεις και τις συσσωματώνει σε αυτό που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ο αριστερός, εξισωτικός πόλος του φιλελευθερισμού. Στη συνέχεια, επιχειρεί να δείξει ότι τόσο αυτός ο νεοσχηματιζόμενος πόλος όσο και ο εδραιωμένος δεξιός ή νεοφιλελεύθερος πόλος μπορούν να ερμηνευθούν ως διαφορετικές αναγνώσεις κοινών αρχών.

Διαφοροποίηση αρχών

Η αναζήτηση της φράσης που συμπυκνώνει με τον ουσιαστικότερο τρόπο τις αρχές της σοσιαλιστικής φιλοσοφίας στέκεται στην κλασι-

* Ο Γιώργος Ν. Πολίτης είναι Λέκτορας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

κή απόφαση του Pierre-Joseph Proudhon, «η ιδιοκτησία είναι κλοπή».¹ Πραγματικά, αυτό που καθορίζει τη σοσιαλιστική σκέψη είναι η αντίληψη κατά την οποία τα αγαθά της γης ανήκουν σε όλους τους ανθρώπους από κοινού, άρα η ιδιοποίησή τους από πλευράς ορισμένων συνιστά παράνομη, ανήθικη και καταδικαστέα πράξη. Στον αντίποδα αυτής της προσέγγισης βρίσκονται οι διατυπώσεις του Locke ο οποίος, με τη θεωρία της πρόσμειξης εργασίας, αναγνωρίζει ότι η προάσπιση της ατομικής ιδιοκτησίας ήταν ο καθοριστικός λόγος που ώθησε τους ανθρώπους στην οργάνωση πολιτικών κοινοτήτων.² Επομένως, γι' αυτόν, ο θεσμός της ατομικής ιδιοκτησίας όχι απλώς είναι ηθικά αποδεκτός, αλλά αποτιμάται με τόσο θετικό τρόπο, ώστε η προστασία του αποτελεί σκοπό σύστασης της πολιτικής εξουσίας. Ο σοσιαλισμός και ο φιλελευθερισμός γνώρισαν πολλές διαφορετικές εκδοχές· στον πυρήνα ωστόσο κάθε θεωρίας που υπάγεται στο πλαίσιο του ενός ή του άλλου συστήματος εντοπίζονται αυτές οι διαμετρικά αντίθετες προσεγγίσεις της ατομικής ιδιοκτησίας.

Σύμφωνα με τη μαρξική διάκριση, το στοιχείο που καθορίζει το είδος μιας κοινωνίας είναι η κατοχή των μέσων παραγωγής. Όσο αυτά ελέγχονται από την αστική τάξη, αυτή συσσωρεύει πλούτο και παραμένει ως άρχουσα τάξη. Το τέλος της κατίσχυσης της αστικής τάξης θα έρθει όταν η εργατική τάξη ανακτήσει τον έλεγχο των μέσων παραγωγής και ο παραγόμενος πλούτος μοιραστεί στους εργάτες ανάλογα με τις ανάγκες τους. Πώς θα επιτευχθεί αυτός ο σκοπός; Με την όξυνση των ταξικών αντιθέσεων και την κορύφωση της πάλης των τάξεων η εργατική τάξη θα αντιληφθεί τον ιστορικό της ρόλο και θα ανατρέψει τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, επαναφέροντας τον κλεμμένο από τους αστούς πλούτο στα δικά της χέρια.³

Έτσι, λοιπόν, από την εποχή της δημοσίευσης του *Μανιφέστου* ο τερματισμός της ιδιωτικής κατοχής των μέσων παραγωγής έγινε σκοπός και γνώρισμα κάθε σοσιαλιστικής εκδοχής. Από την άλλη μεριά, οι φιλελεύθερες θεωρίες του 17ου και 18ου αιώνα δεν αυτοπροσδιορίστηκαν βάσει της κατοχής των μέσων παραγωγής, όσο από τον σεβασμό της ατομικής ιδιοκτησίας και την ανάγκη προστασίας της. Βεβαίως, η έννοια της προστασίας δεν διέθετε εκείνη την εποχή το περιεχόμενο που έλαβε μετά τις σοσιαλιστικές επαναστάσεις. Αυτός που απειλούσε τότε την ατομική ιδι-

1. P. J. Proudhon (1840), 13.

2. J. Locke (1997), XI, 134.

3. K. Μαρξ & Φ. Ένγκελς (2004), 45-74.

οκτησία της μεσαίας τάξης δεν ήταν κατά μείζονα λόγο ο λαός, αλλά ο μονάρχης. Επομένως, σε εκείνη την εκδίπλωση της ιστορίας, ο φιλελευθερισμός δεν ήρθε να γίνει αρωγός των ισχυρών εναντίον των αδυνάτων αλλά –τηρουμένων των αναλογιών– αρωγός των μεσαίων εναντίον των ισχυρών. Γι' αυτό και με τους συμβατικούς πολιτικούς όρους, από την εποχή του Locke και του κόμματος των Ουίγων, ο φιλελευθερισμός είναι μια δύναμη που τοποθετείται στον χώρο του Κέντρου.

Στον χώρο της μαρξογενούς Αριστεράς παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες μια ενδιαφέρουσα μεταβολή τόσο στο θεωρητικό πλαίσιο, όσο και στο πεδίο της πρακτικής εφαρμογής της πολιτικής. Βαθμιαία, πολιτικοί σχηματισμοί που κατάγονται από μαρξιστικές αφετηρίες εγκαταλείπουν την καταστατική άρνηση συμφιλίωσης με την ατομική ιδιοκτησία και προσχωρούν στις φιλελεύθερες θέσεις. Τα νέα σχήματα που διαμορφώνονται μπορεί να είναι ενδιαφέροντα και γόνιμα, ωστόσο, είναι ξένα προς την παράδοση του σοσιαλισμού. Αυτή η διαπίστωση δεν έρχεται να υποστηρίξει την αντίληψη την οποία καυτηριάζει ο Badiou, κατά την οποία «η κομμουνιστική ιδέα είναι μια εγκληματική ουτοπία, η οποία έχοντας παντού αποτύχει, οφείλει να αφήσει χώρο για μια κουλτούρα των “ανθρωπίνων δικαιωμάτων...”».⁴ Εκείνο, ωστόσο, που αναδεικνύει είναι ότι η χρήση του όρου «σοσιαλισμός» από στοχαστές και οργανώσεις που αποδέχονται τα οφέλη της ελεύθερης οικονομίας και της ατομικής ιδιοκτησίας είναι καταχρηστική.

Πρώτες μετατοπίσεις

Η αυγή του 20ού αιώνα βρήκε τα δύο στρατόπεδα με ξεκάθαρα διαφορετικές θέσεις. Ο φιλελευθερισμός καλλιεργούσε την αντίληψη ότι οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί περιορίζουν την τάση για ταξικό πόλεμο⁵ και εξυπηρετούν το γενικό συμφέρον. Την ίδια εποχή, ο μαρξιστικός σοσιαλισμός στόχευε στην κοινωνική βελτίωση του συνόλου, μέσω της δημόσιας κατοχής των μέσων οικονομικής παραγωγής. Αντίθετα με τους φιλελεύθερους, οι σοσιαλιστές υποστήριζαν ότι οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί δεν αμβλύνουν την ταξική σύγκρουση παρά μόνο τη συγκαλύπτουν. Οι μετριοπαθείς λύσεις κρίνονταν ως αντεπαναστατικές από τη μαρξιστική πα-

4. A. Badiou (2009), 10.

5. R. G. Collingwood, (2007), 237-239.

ράδοση, ενώ οι αναθεωρητικές προσεγγίσεις είχαν στηλιτευθεί από τον Marx ήδη από την ανάλυση των εξεγέρσεων του 1848: «[οι σοσιαλδημοκράτες] ...έκοψαν από τις κοινωνικές διεκδικήσεις του προλετάριου την επαναστατική τους αιχμή και της έδωσαν δημοκρατική μορφή, έβγαλαν από τις δημοκρατικές διεκδικήσεις της μικροαστικής τάξης την καθαρά πολιτική μορφή τους και πρόβαλαν τη σοσιαλιστική τους αιχμή». Και συνεχίζει: «ζητούσαν τους δημοκρατικολαϊκούς θεσμούς, όχι σαν μέσο για να καταργήσουν τα δύο αντίθετα άκρα, το κεφάλαιο και τη μισθωτή εργασία, μα για να μετριάσουν την αντίθεσή τους και να τη μετατρέψουν σε αρμονία», «[σκοπός τους ήταν]... ο μετασχηματισμός της κοινωνίας με δημοκρατικό τρόπο, ένας μετασχηματισμός όμως μέσα στα πλαίσια του μικροαστισμού».⁶

Η μεταπολεμική σοσιαλδημοκρατία δεν στόχευε στην απαλλοτρίωση των ιδιωτικών μέσων παραγωγής και στην κοινωνική κατοχή τους ούτε «σε αυταρχικές επεμβάσεις στο δικαίωμα ιδιοκτησίας και στις αστικές παραγωγικές σχέσεις».⁷ Αντίθετα, προσέβλεπε στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων του καπιταλισμού και στην επιμέρους μεταστροφή του. Με την αποδοχή αυτής της θέσης, το μεγαλύτερο κομμάτι της ευρωπαϊκής Αριστεράς, πέρασε από τη φάση της ταξικής πάλης σε εκείνη της ταξικής συμφιλίωσης. Στην πρακτική της εφαρμογή η ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία συνδέθηκε με το κοινωνικό κράτος και την κεϋνσιανή οικονομία.

Ωστόσο, οι πρακτικές μεταρρυθμίσεις του J.M. Keynes δεν εκπηγάζουν από τη μαρξική σκέψη της ταξικής πάλης, αλλά από τη δυναμική παράδοση του πολιτικού φιλελευθερισμού. Για την ακρίβεια, «οι περισσότεροι ριζοσπαστικοί σοσιαλιστές κατανάλωσαν αρκετό χρόνο για να ασκήσουν κριτική σ' αυτούς [...τους θεσμούς προνοίας]».⁸ Οι μεταρρυθμίσεις αυτές συνδέονται με θεωρήσεις που εξέφρασαν νωρίτερα κατ' εξοχήν φιλελεύθεροι στοχαστές, όπως ο Thomas Hill Green⁹ και ο Leonard Trelawny Hobhouse.¹⁰ Στο αμιγώς πρακτικό πεδίο της πολιτικής εφαρμογής το κοινωνικό κράτος εγκαινιάζεται με τις φιλελεύθερες κυβερνήσεις των Herbert Henry Asquith και David Lloyd George που οργανώ-

6. Κ. Μαρξ (2010), 111-112.

7. Κ. Μαρξ & Φ. Ένγκελς (2004), 74.

8. Α. Γκίντενς, (1999), 213.

9. C. Tyler, (2006), κεφ. 2. Για μία ευσύνοπτη ανάπτυξη των θέσεων του Green, βλ. <http://plato.stanford.edu/archives/sum2011/entries/green/>

10. Βλ. L. T. Hobhouse (2009), *passim*.

νουν τα βρετανικά προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης και συνταξιοδότησης (1906-1914). Οι ρίζες αυτών των μεταρρυθμίσεων είναι σαφώς φιλελεύθερες και όχι μαρξιστικές. Ο Hobhouse δικαιολόγησε, μάλιστα, αυτή ακριβώς την πολιτική ως «προέκταση και όχι αντιστροφή των οικονομικών αρχών προηγούμενων φιλελεύθερων, όπως ο Mill».¹¹ Πράγματι, στον φιλελευθερισμό του Mill ανάγεται η δυνατότητα ρύθμισης των κοινωνικών σχέσεων μέσω παρεμβάσεων της πολιτικής εξουσίας.¹² Όσο για την αντίληψη της θέσπισης ορίων που περιορίζουν την ατομική ιδιοκτησία χάρη του υπέρτερου αγαθού της ζωής του συνόλου, αυτή εμφανίζεται στη Δεύτερη Πραγματεία του John Locke.¹³

Οι παρεμβάσεις, λοιπόν, αυτές οι οποίες άμβλυναν τις ταξικές διαφορές παρείχαν την πιο αποτελεσματική στήριξη στον καπιταλισμό, σε εκείνες ακριβώς τις κρίσιμες περιόδους που, βάσει του μαρξικού προγράμματος, ήταν έτοιμος «να καταρρεύσει μέσα στις αντιφάσεις του». Το κράτος προνοίας, δηλαδή, λειτούργησε εξισορροπητικά, απομακρύνοντας την κλιμάκωση της πάλης των τάξεων, επομένως και την αντικαπιταλιστική επανάσταση. Ήταν ένας ξεκάθαρα αντεπαναστατικός μηχανισμός σύμφωνα με την ανάλυση της 18ης Μπρυμαίρ. Κατά συνέπεια, τα κόμματα που προβαίνουν στην υιοθέτηση ενός τέτοιου μηχανισμού διαχωρίζονται αυτομάτως και ευθαρσώς από τη μαρξιστική αντίληψη. Η σοσιαλδημοκρατία μετασχηματίστηκε στην πολιτική τάση που διεκδικεί βελτίωση των συνθηκών ζωής των οικονομικά ασθενών εντός του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής αγαθών και υπό τη φιλελεύθερη πολιτική φιλοσοφία που τον διέπει.

Νεότερες αναθεωρήσεις

Στο διάστημα που μεσολάβησε από τη σοβιετική εισβολή στην Πράγα έως την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. διανοούμενοι της Αριστεράς διαπίστωναν ότι ο φιλελευθερισμός της Δύσης, παρότι είχε πολλά προβλήματα, έδειχνε ένα καλύτερο πρόσωπο απ' ό,τι ο υπαρκτός σοσιαλισμός της Ανατολής. Η αστική δημοκρατία δεν αποτελούσε ένα αυταρχικό και αυθαίρετο σύστημα του είδους των καθεστώτων του 1848 και του 1872.

11. http://www.liberalhistory.org.uk/item_single.php?item_id=28&item=biography

12. Πρβλ. Α. Μπερλίν (2001), 343.

13. Βλ. Γ. Ν. Πολίτης (2012), 132-140.

Άφηνε, μάλιστα, περιθώρια βελτίωσης. Συνεπώς, η προτροπή σε βίαιη επανάσταση για την ανατροπή του καπιταλισμού έπρεπε να συνεκτιμήσει ότι οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες είχαν ριζικά μεταβληθεί.

Σύμφωνα με αυτή την αναθεωρητική αντίληψη, γίνεται κατανοητό ότι, παρά τις αντίθετες εξαγγελίες, η πολιτική της ταξικής χειραφέτησης δεν είναι «εγγεγραμμένη και σχεδόν προγραμματισμένη στην ιστορική και κοινωνική πραγματικότητα»¹⁴ η δε ιστορία παύει να θεωρείται διαλεκτικά προκαθορισμένη και γίνεται αντιληπτή ως διαμορφούμενη από πλήθος αλλαγών και μεταβολών τις οποίες οι άνθρωποι οφείλουν να αναγνωρίζουν, να προσαρμόζονται σε αυτές και να επιχειρούν ύστερα την αναπροσαρμογή τους.¹⁵ Επομένως, στόχος όσων επιζητούν την αλλαγή δεν είναι πια η συνεχής όξυνση της κοινωνικής κατάστασης, η οποία θα οδηγήσει την εργατική τάξη στη συνειδητοποίηση του ιστορικού της ρόλου, επιταχύνοντας την επανάσταση, αλλά η σταδιακή βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών.

Συνειδητοποιώντας, λοιπόν, τις ιστορικές μεταβολές και ότι «το πρότυπο του σοσιαλιστικού κρατισμού με τις λενινιστικές και μαοϊκές ενσαρκώσεις του άρχισε σταδιακά να καταρρέει υπό την πίεση των ατομικιστικών αξιώσεων του πνεύματος εκείνης της εποχής»,¹⁶ ευρωπαϊκά κομμουνιστικά κόμματα στράφηκαν στον ευρωκομμουνισμό. Βασικές αρχές του είναι η συμφιλίωση με την ατομική ιδιοκτησία και η επιδίωξη της συμμετοχής στην άσκηση κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, παραδοχή που συμφύεται με την ανάγκη εκλογικών και ευρύτερων πολιτικών και κοινωνικών συνεργασιών με άλλους κομματικούς σχηματισμούς. Ωστόσο, αυτή καθ' εαυτή η συνεργασία με άλλα κόμματα προϋποθέτει την εγκατάλειψη του στόχου της δικτατορίας του προλεταριάτου και, πάνω απ' όλα, τον «εμφατικό εναγκαλισμό του πλαισίου της φιλελεύθερης δημοκρατίας».¹⁷

Δεν αναζητιούνται πλέον ευθύνες αποκλειστικά στην κακή εφαρμογή, αλλά και σε εγγενείς αδυναμίες της αρχικής θεωρίας, που απηχούν τη σχετική παρατήρηση του Russel: «στο έργο του Popper αποδίδεται στον Marx η οφειλόμενη μερίδα ευθύνης για νεότερα δεινά».¹⁸ Και αυτή, λοιπόν, η μερίδα της Αριστεράς αντιλαμβάνεται με καθυστέρηση ότι «[...ο

14. A. Badiou (2009), 52.

15. E. Bernstein (1961), *passim*.

16. A. Renaut (2006), 31.

17. J. Townshend (1996), 178.

18. K. Πόππερ (2003), 1.

κρατικός σοσιαλισμός] θα συγκεντρώσει όλη την εμπορική, βιομηχανική, αγροτική και επιστημονική παραγωγή και κατόπιν θα χωρίσει τις μάζες σε δύο στρατούς, τον βιομηχανικό και αγροτικό, που θα τελούν υπό τον έλεγχο μιας νέας προνομιούχου επιστημονικής και πολιτικής τάξης».¹⁹ Πρόκειται για την ίδια αντίληψη που συνδέει αναλύσεις, όπως εκείνη της Rosa Luxemburg: «χωρίς γενικές εκλογές, χωρίς ανεμπόδιστη ελευθερία του Τύπου και συνελεύσεων, χωρίς ελεύθερη πάλη των ιδεών, η ζωή πεθαίνει σε κάθε δημόσιο θεσμό, μετατρέπεται σε ομοίωμα της ζωής εντός του οποίου μόνο η γραφειοκρατία παραμένει ως ενεργό στοιχείο». [οδηγούμαστε έτσι] «...σε μία δικτατορία, στα σίγουρα, όχι στη δικτατορία του προλεταριάτου, παρά μόνο στη δικτατορία μιας χούφτας πολιτικών».²⁰ ή του Κορνήλιου Καστοριάδη: «...όλα αποφασίζονται από πάνω, από τη γραφειοκρατία... η βασική διαίρεση σε όλες τις σημερινές κοινωνίες –ανατολικές και δυτικές– δεν είναι πια η διαίρεση ανάμεσα σε ιδιοκτήτες και μη ιδιοκτήτες μέσων παραγωγής, αλλά η διαίρεση ανάμεσα στους διευθύνοντες και στους εκτελεστές».²¹

Αυτή, λοιπόν, η αναθεωρητική προσέγγιση αναγνωρίζει ότι ο δρόμος για τον σοσιαλισμό περνά μέσα από τον σοσιαλιστικό εκδημοκρατισμό του αστικού κράτους.²² Στηρίζεται στην αντίληψη ότι το σύγχρονο κράτος δεν αποτελεί έκφραση της ταξικής κυριαρχίας και αντανάκλαση της διαφοράς ανάμεσα σε ταξικά συμφέροντα.²³ Προσχωρεί, δηλαδή, στη θέση σύμφωνα με την οποία η εκμετάλλευση δεν είναι εγγενής στο καπιταλιστικό σύστημα.²⁴ Δεν απαιτείται, επομένως, η καθοριστική, βίαιη ταξική αναμέτρηση προκειμένου να βελτιωθεί το επίπεδο ζωής των χαμηλών στρωμάτων –η εργατική τάξη μπορεί να μεταστρέψει ή, τουλάχιστον, να μεταβάλει επιμέρους ειδικότερα χαρακτηριστικά του συστήματος προς όφελός της. Πρόκειται, δηλαδή, για μια απόπειρα κοινωνικού μετασχηματισμού που ξεκινά με την αποκοπή του εποικοδομήματος από τη βάση του. Αυτή και μόνη η παραδοχή συνιστά αντιστροφή της μαρξικής θέσης που θέλει το εποικοδόμημα ως παράγωγο της οικονομικής του βάσης.

19. M. Bakunin στο P. Avrich, (1967), 93-94.

20. R. Luxemburg, «The Problem of Dictatorship», στο *The Russian Revolution*, <http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1918/russian-revolution/ch06.htm>

21. Βλ. Κ. Καστοριάδης (2000) 17, 7-27. Για την αναλυτικότερη κριτική, βλ. του ιδίου (1985) 19-243.

22. S. Carillo (1977), 40, 44.

23. R. Miliband (1969) στο A. Γκίντενς, (1989), 69.

24. E. Bernstein (1961), xxv.

Σε αυτή την προσπάθεια, τα επίσημα κομμουνιστικά κόμματα δεν λογίζονται ως οι αποκλειστικοί εκφραστές της εργατικής τάξης.²⁵ Αντιθέτως, έχουν τη δυνατότητα πολιτικής και κοινωνικής συνεργασίας με κάθε φορέα που προσβλέπει σε αυτή τη βαθιά κοινωνική αλλαγή. Οι προτάσεις αυτές είναι ενδιαφέρουσες, ωστόσο, η εγκατάλειψη της δικτατορίας του προλεταριάτου ως αναγκαστικού μεταβατικού σταδίου για την εκπλήρωση του απώτερου σκοπού της αταξικής σοσιαλιστικής κοινωνίας τίθεται εξ ορισμού εκτός του μαρξιστικού πλαισίου. Όσο για την αναγνώριση θετικού ρόλου σε πολιτικούς φορείς πέραν του επίσημου κόμματος, και αυτή εκφεύγει από την αντίληψη της μίας και ενιαίας επαναστατικής οργάνωσης που, μετά την Κομμούνα του 1871, συνυφάνθηκε με τη μαρξιστική-λενινιστική παράδοση, οδηγώντας εν τέλει «στον σταλινικό πολιτικό τρόπο, σύμφωνα με τον οποίο το κόμμα είναι ο μοναδικός τόπος της πολιτικής».²⁶ Είναι αλήθεια ότι, στο *Μανιφέστο*, ο Marx αναφέρεται με θετικό τρόπο στη συνεργασία των κομμουνιστών με κάθε επαναστατικό κίνημα που στρέφεται ενάντια στο status quo, προσθέτοντας ότι «όλα αυτά τα κινήματα προβάλλουν ως βασικό το ζήτημα της ιδιοκτησίας».²⁷ Ωστόσο, η ανάγνωση της 18ης Μπρυμαίρ δείχνει ότι συντάσσεται περισσότερο με την αντίληψη της αμιγούς κομμουνιστικής οργάνωσης. Σε κάθε περίπτωση, ο τρόπος που χειρίστηκε τους διαφωνούντες της Πρώτης Διεθνούς, επιβεβαιώνει τη δεύτερη άποψη. Αυτή ήταν και η γραμμή της Διεθνούς του Lenin: οι εργατικές ενώσεις που ήταν υπό την εποπτεία της, εκπροσωπούσαν τα κομμουνιστικά κόμματα των χωρών τους· έτσι, έμενε εκτός επαναστατικού πλαισίου κάθε εργατική οργάνωση που δεν αναφερόταν στο τοπικό κομμουνιστικό κόμμα.²⁸

Προσχώρηση

Η τρίτη περίοδος κατά την οποία γενικεύθηκε αλλά και εμβάθυνε η προσχώρηση της Αριστεράς στο φιλελεύθερο υπόδειγμα εγκαινιάστηκε με την πτώση του τείχους του Βερολίνου. Σε εκείνη τη φάση οι επίγονοι

25. S. Carillo (1977), 100.

26. S. Lazarus στο A. Badiou (2009), 181.

27. Κ. Μαρξ & Φ. Ένγκελς (2004), 93.

28. Η μεταγενέστερη σύσταση των κοινοβουλευτικών Λαϊκών Μετώπων γίνεται αντιληπτή ως κίνηση τακτικής του Stalin και όχι ως μεταβολή του θεωρητικού πλαισίου.

της μεταπολεμικής σοσιαλδημοκρατίας μετακινήθηκαν ακόμη πιο «δεξιά» στη συμβιβαστική κατεύθυνση σύνθεσης σοσιαλιστικών και φιλελεύθερων αρχών –στον σοσιαλφιλελευθερισμό. Πρόκειται για μια τοποθέτηση που υιοθετεί πολλά περισσότερα φιλελεύθερα στοιχεία από κάθε προηγούμενη προσέγγιση σοσιαλιστικών καταβολών.²⁹ Χαρακτηρίζεται από αποδοχή της ελεύθερης αγοράς με προσήλωση στη μείωση της απόστασης που χωρίζει τους οικονομικά ισχυρούς από τους αδύναμους. Στο επίπεδο της κοινωνικής θεωρίας συνδέεται με στοχαστές όπως ο Anthony Giddens και στο επίπεδο της πολιτικής με την αγγλική και τη γερμανική Κεντροαριστερά της περιόδου των Tony Blair και Gerhard Schröder. Στον χώρο της κοινωνικής φιλοσοφίας το ρεύμα του σοσιαλφιλελευθερισμού εκφράζεται από στοχαστές όπως ο Norberto Bobbio.

Ο Bobbio ακολουθεί το φιλελεύθερο πλαίσιο αρχών που ορίζει ότι όλοι οι πολίτες απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα ελευθερίας.³⁰ Αρνείται όμως τον σεβασμό της υπερσυσώρευσης ατομικής ιδιοκτησίας και το αίτημα προστασίας της³¹ και συντάσσεται με μια πιο εξισωτική εκδοχή, η οποία παραπέμπει στην προσέγγιση του Rawls. Δεν ταυτίζει, δηλαδή, τον φιλελευθερισμό με την ανισότητα, αλλά βλέπει τη δυνατότητα ενός φιλελευθερισμού που, παρά τα φαινόμενα, μπορεί να περιορίσει τις ανισότητες. Υποστηρίζει μάλιστα ότι «ενώ οι θεωρίες εξισωτισμού και οι θεωρίες ανισότητας είναι εντελώς αντίθετες μεταξύ τους, ο εξισωτισμός και ο φιλελευθερισμός είναι εν μέρει μόνο αντίθετοι... [παρότι] θεωρήθηκαν ανταγωνιστικές θεωρίες, που απέκλειαν η μία την άλλη».³²

Ασφαλώς, ο φιλελευθερισμός του Bobbio δεν είναι εκείνος της ασύδοτης αγοράς ή του αοράτου χεριού, αλλά η ηθική, κατά μείζονα λόγο, θεωρία που προασπίζει το δικαίωμα της ελευθερίας. Το οικονομικό σκέλος, με άλλα λόγια η οικονομική διάσταση του φιλελευθερισμού, αποτελεί γι' αυτόν δευτερεύον ζήτημα με τρόπο που αντιβαίνει στις αρχές της μαρξιστικής ανάγνωσης της ιστορίας των κοινωνιών. Σε αυτό, λοιπόν, το επιμέρους θέμα, ο Bobbio τάσσεται υπέρ μιας τρόπον τινά κεϋνσιανής, ρωλσιανής ή, με συμβατικούς όρους, «αριστερής» εκδοχής, παραμένοντας όμως πιστός στις αρχές του φιλελευθερισμού. Αυτό είναι το νόημα της επισήμανσης της Canto-Sperber, όταν υποστηρίζει ότι «η διάκριση σε φιλελεύ-

29. Βλ. Α. Γκίντενς (1999), 213-238.

30. Ν. Μπόμπιο (1998), 82.

31. Στο ίδιο, 82-83.

32. Στο ίδιο, 81.

θερες και σοσιαλιστικές ιδέες δεν αντιστοιχεί στην οικία διάκριση σε αριστερές και δεξιές ιδέες». ³³ Για την ίδια, η ανάγνωση της ιστορίας δείχνει ότι «οι φιλελεύθερες ιδέες γονιμοποίησαν τον σοσιαλισμό σε πείσμα της ορθοδοξίας του, εξωθώντας τον να υπερασπιστεί ενίοτε με αποσιωπήσεις, αλλά σήμερα ομόψυχα, την αξία του ατόμου, την κοινωνική αυτονομία, τον αμερόληπτο δικαϊκό ρόλο του κράτους και την απαραμείωτη αξία της οικονομικής πρωτοβουλίας». ³⁴

Γίνεται σαφές ότι οι σοσιαλγενείς θεωρήσεις των αρχών του 21ου αιώνα δεν συγκρούονται με το φιλελεύθερο υπόδειγμα και τις θεμελιώδεις αρχές του: τον κοινοβουλευτισμό και την ατομική ιδιοκτησία. Αποδέχονται τη συμπίεση του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και προβαίνουν σε παραδοχές όπως ότι «η κυβέρνηση παρέχει τους θεσμούς, τους όρους κοινωνικής συμβίωσης, την παιδεία, τις υποδομές, στοιχεία που επιτρέπουν στον ιδιωτικό τομέα να καινοτομεί, να επενδύει να αναλαμβάνει επιχειρηματικούς κινδύνους που προωθούν την ανάπτυξη και την απασχόληση». ³⁵ Η διαφωνία τους εστιάζεται σε ένα επιμέρους χαρακτηριστικό. Πρακτικά, δηλαδή, δεν μιλάμε για διαφοροποίηση ως προς το ζήτημα του τρόπου παραγωγής πλούτου, αλλά για διαφοροποίηση ως προς τη διαχείριση του πλεονάσματος που προκύπτει από την καπιταλιστική παραγωγή πλούτου. Οι διαφορές μεταξύ των επιμέρους προτάσεων είναι μεγάλες: «όταν ο ιδιωτικός τομέας υπερκαλύπτει τον δημόσιο το αποτέλεσμα είναι κρίσεις όπως αυτή των επισφαλών δανείων του 2008, όταν ο δημόσιος υπερκαλύπτει τον ιδιωτικό, το αποτέλεσμα είναι υπερβολικές ρυθμίσεις». ³⁶ Από φιλοσοφική πλευρά, ωστόσο, οι προτάσεις αυτές μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο μεγάλες ομάδες. Οι ακραιφνείς οικονομικά φιλελεύθερες θεωρήσεις είναι εξαιρετικά φειδωλές ως προς την αναδιανομή αυτού του πλεονάσματος –ο νεο-φιλελευθερισμός συνιστά την επιτομή αυτής της αντίληψης. Στον αντίποδα, οι θεωρήσεις του κοινωνικού φιλελευθερισμού, καθώς και αυτές που έχουν σοσιαλιστικές καταβολές, τάσσονται υπέρ της ευρείας αναδιανομής συντασσόμενες προς έναν εξισωτικό φιλελευθερισμό. Αυτό που θα δειχθεί στη συνέχεια είναι ότι και οι δύο αυτές προσεγγίσεις μπορούν να αναλυθούν ως διαφορετικές αναγνώσεις του ίδιου χειμένου, συγκεκριμένα της Δεύτερης πραγματείας περί κυβερνήσεως του John Locke.

33. Μ. Καντό-Σπερμπέρ (2004), 12.

34. Στο ίδιο, 10.

35. Βλ. Τ. L. Friedman (2012)· πρβλ. D. Rothkopf (2012) *passim*.

36. Τ. L. Friedman (2012).

Οι δύο πόλοι της φιλελεύθερης θεώρησης

Οι θεωρήσεις των Nozick και Rawls αποτελούν τις πιο ενδεικτικές αναφορές αυτών των δύο γενικών προσεγγίσεων. Σύμφωνα με τον πρώτο, το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας εμπίπτει στην προστατευτική σφαίρα των ατομικών δικαιωμάτων, μαζί με εκείνα της ζωής και της ελευθερίας. Πρεσβεύει πως το δικαίωμα ενός ανθρώπου στην ατομική του ιδιοκτησία είναι εξίσου σαφές και απαραβίαστο με το δικαίωμά του στα μάτια και την όραση του.³⁷ Στη φυσική κατάσταση του Nozick, οι άνθρωποι συστήνουν μέσω μιας αρχικής συμφωνίας πολιτικές κοινωνίες προκειμένου να προστατεύσουν την ατομική ιδιοκτησία που συσσωρεύουν. Εφόσον η ατομική εξουσία κάθε ανθρώπου μεταβιβάζεται στο σύνολο με αυτόν τον πολύ συγκεκριμένο και αποκλειστικό σκοπό, τεκμαίρεται ότι μόνο αυτό μπορεί να είναι το αντικείμενο της πολιτικής νομοθεσίας. Εάν η νομοθεσία δεν προστατεύει αλλά, αντίθετα, προσβάλλει το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας υλικών αγαθών, τότε εκφεύγει των ορίων που προσδιόρισαν γι' αυτή οι οργανωτές της πολιτικής κοινωνίας. Τέτοιοι κανόνες δεν έχουν το ηθικό έρεισμα του φυσικού δικαίου και της αρχικής συμφωνίας, είναι επομένως άδικοι και δεν πρέπει να θεσπίζονται και να τηρούνται.

Ο Nozick δέχεται ότι οι μηχανισμοί κρατικής διοίκησης, που δικαιολογούνται από την αρχική συμφωνία, είναι μόνον όσοι απαιτούνται για τη διαφύλαξη της ατομικής ιδιοκτησίας. Συνεπώς, η πολιτική εξουσία οφείλει να ασχολείται μόνο με την προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας, την τιμωρία όσων φθείρουν ή κλέβουν την ιδιοκτησία των άλλων και την προστασία των πολιτών από ενδεχόμενη επίθεση εξωτερικού εχθρού. Αυτή είναι η περιορισμένη και συγκεκριμένη έκταση που μπορεί να λάβει το κράτος, εάν πρόκειται να παραμένει πιστό στην αρχική συμφωνία –εύλογα, επομένως, το αποκαλεί *minimal state*: ελάχιστο κράτος. Ο Nozick νομιμοποιεί την υπερσυσσώρευση ιδιοκτησίας μέσω της θεωρίας της δίκαιης απόκτησης, κατά την οποία, εάν η ιδιοκτησία αποκτηθεί και μεταβιβαστεί νομίμως, δεν τίθεται θέμα περιορισμού της.³⁸ Επομένως, εφόσον τηρούνται οι συνθήκες της δίκαιης απόκτησης, τότε οι οικονομικές ανισότητες του καπιταλισμού, όσο ακραία έκταση και εάν λάβουν, θεωρούνται δικαιολογημένες από την αρχική συμφωνία. Κατά συνέπεια, δεν υπάρχει ηθικός λόγος διόρθωσης των ανισοτήτων ούτε δικαιολογούνται ανα-

37. J. Wolff (2003), 9.

38. R. Nozick (1974), 150-153.

διανεμητικοί θεσμοί ή μηχανισμοί οικονομικής εξομάλυνσης του κοινωνικού κράτους.

Στον αντίποδα του νεοφιλελευθερισμού βρίσκεται ο εξισωτικός φιλελευθερισμός του Rawls. Θεμέλιος λίθος της θεωρίας του είναι τόσο οι «δύο αρχές της δικαιοσύνης» όσο και η έννοια της «πρωταρχικής θέσης». Για τον Rawls, οι βασικοί όροι του συμβολαίου με το οποίο οι πολίτες θεσπίζουν πολιτικές κοινωνίες είναι δύο. Σύμφωνα με την πρώτη αρχή της δικαιοσύνης, κάθε πρόσωπο έχει ίσο δικαίωμα στο πλέον εκτεταμένο σχήμα βασικών ελευθεριών που είναι συμβατό με ένα παρόμοιο σχήμα ελευθερίας για τους άλλους. Σύμφωνα με τη δεύτερη, οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες διευθετούνται κατά τρόπο τέτοιο ώστε α) να αναμένεται εύλογα ότι θα αποβούν σε όφελος των λιγότερο ευνοημένων και β) να συναρτώνται με θέσεις και αξιώματα ανοικτά προς όλους.

Ο Rawls, για να δώσει έμφαση στην έννοια της ισότητας, η οποία επικρατεί στη φυσική κατάσταση πριν από τη θεσμοθέτηση πολιτικής κοινωνίας, καταφεύγει στο εύρημα του πέπλου άγνοιας. Σύμφωνα με αυτό, η πρωταρχική θέση,³⁹ η κατάσταση από την οποία εκκινεί η αρχική συμφωνία, αναπαριστά μία κατάσταση πλήρους ισότητας στην οποία οι άνθρωποι καλύπτονται από ένα πέπλο άγνοιας. Ουδείς γνωρίζει τη θέση του στην κοινωνία ούτε την τύχη του σε ό,τι αφορά τον καταμερισμό των φυσικών δεξιοτήτων, την εξυπνάδα ή τη δύναμή του. Οι άνθρωποι, ακριβώς επειδή δεν γνωρίζουν τις διαφορές που θα αποκαλυφθούν μετά την άρση του πέπλου της άγνοιας και την ουσιαστική επικύρωση της συμφωνίας, δεν διαγκωνίζονται προκειμένου να διασφαλίσουν εγωιστικά ευνοϊκούς όρους. Αναγκάζονται εκ των πραγμάτων να καθορίσουν τις κατευθύνσεις της πολιτικής κοινωνίας αγνοώντας το ατομικό τους συμφέρον και αυτή η καντιανού τύπου απαλοιφή του ατομισμού προσδίδει καθολικότητα στις ενέργειές τους.⁴⁰ Τότε μόνο να μπορούν να οργανώσουν μια κοινωνία ισότητας και δικαίου.

Κυρίαρχη, λοιπόν, θέση, του εξισωτικού φιλελευθερισμού είναι ότι η πολιτική εξουσία, προκειμένου να έχει ηθική νομιμοποίηση, οφείλει να

39. Πρβλ. Τζ. Ρωλς (2000), 18.

40. Για την ανάπτυξη των «δύο αρχών της δικαιοσύνης» βλ. J. Rawls, (1974) 60-65 και γι' αυτήν του «πέπλου της άγνοιας», στο ίδιο, 136-142. Από το 1982, ο Rawls υιοθετεί τη διατύπωση «πλήρως επαρκές σχήμα» αντί «πλέον εκτεταμένο σχήμα»· πρβλ. την επισήμανση του ιδίου στον πρόλογο της ελληνικής έκδοσης, Ρωλς (2002), 9-15.

παρέχει οικονομικές ευκαιρίες στους οικονομικά και κοινωνικά ασθενέστερους και να φροντίζει την κοινωνική προστασία τους. Δεν αποδέχεται, δηλαδή, τη γραμμή της «δίκαιης απόκτησης», αλλά συντάσσεται με τον Hobhouse ο οποίος υποστήριζε ότι ο πλούτος παράγεται μέσω συνδυασμού ατομικής και κοινωνικής οργάνωσης. Γι' αυτό και η πολιτεία δικαιούται να αναδιανείμει για το κοινό καλό το μέρος του πλούτου που παράγεται από την κοινωνική οργάνωση.⁴¹ Σύμφωνα πάντα με τον Hobhouse, αυτή η «οργανική αντίληψη της σχέσης ατόμου και κοινωνίας, για την οποία εργάστηκε ο Mill, αποτελεί την αφετηρία της φιλοσοφίας του T.H. Green για την ηθική και την πολιτική».⁴²

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι, από οικονομικής πλευράς, η εκδοχή του Nozick εκφράζεται από τις αντιλήψεις του Hayek και εκείνη του Rawls από τις θέσεις του Keynes. Οι διαφορές μεταξύ των δύο κορυφαίων οικονομολόγων είναι σημαντικές και δεδομένες. Εντούτοις, δεν μπορεί να παραγνωρίζεται ότι αποτελούν τις δύο κυρίαρχες όσο και διαφορετικές εκδοχές της ίδιας, ευρείας φιλελεύθερης οικονομικής θεωρίας. Ο Keynes, όταν διάβασε το κορυφαίο έργο του αντιπάλου του, *The Road to Serfdom*, που θεωρείται η οικονομική βίβλος του νεοφιλελευθερισμού, του απέστειλε επιστολή με την οποία αναγνώριζε ότι «ηθικά και φιλοσοφικά είμαι πρακτικά σύμφωνος με το σύνολο του [βιβλίου σας]».⁴³ Παρότι, λοιπόν, για μεγάλο μέρος της Δεξιάς οι εφαρμογές του Keynes θεωρούνται επικίνδυνα σοσιαλίζουσες και, για μεγάλη μερίδα της Αριστεράς, ο νεο-φιλελευθερισμός συνιστά τον απόλυτο εχθρό, στην πραγματικότητα, πρόκειται για διαφορετικές αποχρώσεις της φιλελεύθερης θεωρίας την οποία σε γενικές γραμμές αποδέχονται και οι δύο.

Λοκιανές καταβολές ουτοπικού και εξισωτικού φιλελευθερισμού

Η φιλελεύθερη θεωρία έχει την πηγή της στη Δεύτερη πραγματεία, εκεί όπου η ατομική ιδιοκτησία υλικών αγαθών θεμελιώνεται ως φυσικό δικαίωμα. Μάλιστα, η προστασία της ιδιοκτησίας με τη διττή σημασία –τόσο της ιδιοκτησίας του προσώπου, δηλαδή της ζωής και της ελευθερίας, όσο και της ατομικής ιδιοκτησίας– αναδεικνύεται ως καταστατι-

41. http://books.google.gr/books/about/Liberalism.html?id=8IpQYSkk5kUC&redir_esc=y

42. Βλ. L. T. Hobhouse (2009), 48.

43. J. M. Keynes στο E. Johnson & D. Moggridge (1980), 385.

κός σκοπός σύστασης και συγκρότησης πολιτικής κοινωνίας και πολιτικής εξουσίας.

Η δικαιολόγηση της φυσικής καταγωγής του θεσμού της ατομικής ιδιοκτησίας γίνεται από τον Locke μέσω της θεωρίας της πρόσμιξης εργασίας.⁴⁴ Σύμφωνα με αυτή, στη φυσική κατάσταση, στο περιβάλλον των πρωτόγονων ανθρώπων δεν υπήρχαν κανόνες σχετικοί με την ιδιοκτησία, αλλά μια αόριστη μορφή κοινοκτημοσύνης υπό την έννοια ότι κάθε άνθρωπος διέθετε μερίδιο ιδιοκτησίας στα φυσικά αγαθά. Ουδείς κατείχε έναν ποταμό, ωστόσο όλοι μπορούσαν να πιουν νερό απ' αυτόν. Ουδείς κατείχε τα ζώα της φύσης, όμως όλοι μπορούσαν να τραφούν σκοτώνοντάς τα.

Οι προϋποθέσεις που θέτει ο Locke ώστε η ιδιοποίηση ενός αγαθού να έχει τον χαρακτήρα ηθικής πράξης είναι δύο. Σύμφωνα με την πρώτη, ο μελλοντικός ιδιοκτήτης οφείλει να γνωρίζει εάν και κατά πόσον παραμένει αρκετή ποσότητα από το εν λόγω αγαθό ώστε να καλυφθούν οι σχετικές ανάγκες των άλλων ανθρώπων.⁴⁵ Σύμφωνα με τη δεύτερη, κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα χρήσης μόνο σε όσα αγαθά μπορεί να χρησιμοποιήσει προτού αυτά φθαρούν· οτιδήποτε ξεπερνά αυτό το όριο ανήκει στους άλλους. Εφόσον λοιπόν γίνει δεκτή η συλλογιστική του Locke και τηρηθούν οι προϋποθέσεις μεταβίβασης κυριότητας των φυσικών αγαθών, όταν ο φυσικός άνθρωπος σκοτώνει ένα θήραμα ή συλλέγει έναν καρπό, αυτομάτως ιδιοποιείται ένα αγαθό το οποίο προηγουμένως δεν ανήκε αποκλειστικά σε κανέναν. Δεν πρόκειται όμως για περίπτωση κλοπής, όπως θα δεχόταν ο Proudhon. Αντίθετα, υποστηρίζει ο Locke, η εργασία και ο μόχθος που ένα άτομο επιθέτει σε ένα αντικείμενο, το εξάγουν από την κατάσταση της κοινοκτημοσύνης και το θέτουν υπό την ιδιοκτησία του. Γράφει σχετικά ότι, εάν ο άνθρωπος εναποθέσει τον μόχθο του σε ένα αντικείμενο, έχει δικαιώματα κτήσης επάνω σε αυτό, επειδή αυτό προσμειγνύεται με κάτι το οποίο ήδη ανήκει στον άνθρωπο, δηλαδή τον μόχθο του.⁴⁶ Εφόσον, λοιπόν, στη συνέχεια, το αντικείμενο αυτό προσμειχθεί με ένα άλλο, το οποίο μέχρι εκείνη τη στιγμή βρίσκεται υπό καθεστώς φυσικής κατάστασης, τότε το δεύτερο αγαθό μεταφέρεται κι εκείνο στην ιδιοκτησία του κατόχου τού πρώτου. Όταν, δηλαδή, ένας ψαράς μοχθήσει για να κατασκευάσει δίχτυα ψαρέματος και ρίχνοντας τα

44. J. Locke (1997), V, 27, V, 28, V, 30.

45. Στο ίδιο, V, 27, V, 33, V, 34.

46. Στο ίδιο, V, 27.

στη θάλασσα εγκλωβίσει σε αυτά αλιεύματα, δικαίως αυτά περιέρχονται στην κατοχή του. Μπορεί να τα καταναλώσει ή να τα ανταλλάξει με άλλα αγαθά που ανήκουν σε άλλους.

Αναλυτικότερα, η ιδιοποίηση αγαθών, η οποία εγκαινιάζεται με πρωταρχικό σκοπό τη διευκόλυνση της προάσπισης του αγαθού της ζωής, οδήγησε στην καλλιέργεια του θεσμού της ιδιοκτησίας. Ακολουθώντας, η αλληλεξάρτηση αλλά και ο συσχετισμός της ιδιοποίησης και συσσώρευσης αγαθών με την αντίστοιχη του πλούτου, οδήγησε στην επινόηση του χρήματος. Απ' όταν όμως δημιουργήθηκε αυτή η μονάδα που αποτελούσε το μέτρο της αξίας όλων των αγαθών, κατέστη δυνατή και η δυνατότητα συσσώρευσης μεγάλης ιδιοκτησίας. Η ανάγκη προστασίας της αναπτυσσόμενης ιδιοκτησίας ήταν ο καθοριστικός παράγοντας που οδήγησε στην εγκατάλειψη της φυσικής κατάστασης και στην αναζήτηση νέων μηχανισμών κοινωνικής οργάνωσης.

Μια σχετική ασάφεια η οποία μπορεί να παρατηρηθεί στο κείμενο του Locke σχετικά με το εάν και κατά πόσο οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες δικαιολογείται η ιδιοποίηση αγαθών στη φυσική κατάσταση πρέπει να αναχθούν στους αντίστοιχους όρους της πολιτικής κοινωνίας, καθώς και η διαφορετική εκτίμηση άλλων φιλοσόφων στο συγκεκριμένο ζήτημα ανοίγουν τον δρόμο για τις δύο διαφορετικές κατευθύνσεις του φιλελευθερισμού. Την πρώτη ακολουθούν όσοι προτάσσουν τη νομιμότητα απόκτησης ατομικής ιδιοκτησίας και ιεραρχούν σε πολύ υψηλό βαθμό την ανάγκη προστασίας αυτής ακριβώς της ατομικής ιδιοκτησίας ως σκοπού σύστασης πολιτικών κοινωνιών. Αυτή η αντίληψη συνδέεται με τον νεοφιλελευθερισμό.⁴⁷

Τη δεύτερη κατεύθυνση ακολουθούν όσοι προτάσσουν τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες συντελείται η πρόσμιξη αγαθού και ανθρωπίνου μόχθου, και μεταφέρουν αυτές ακριβώς τις προϋποθέσεις της φυσικής κατάστασης στην πολιτική κοινωνία. Οι αντιλήψεις αυτές εκπορεύονται από τη διατύπωση του Locke ότι ο θεμελιώδης νόμος της φύσης είναι ο νόμος της αυτοσυντήρησης του ατόμου και της συντήρησης της ανθρωπότητας.⁴⁸ Ανάγοντας αυτή την αρχή του φυσικού δικαίου στο δίκαιο της πολιτικής κοινωνίας, η προστασία της υπεριοικτησίας των ισχυρών

47. Ο Renaut υποστηρίζει ότι αυτή η ερμηνεία του Locke αντιστοιχεί σε αυτό που μπορεί να αποκληθεί ουτοπικός φιλελευθερισμός, κατ' αναλογία προς τον ουτοπικό σοσιαλισμό της άλλης όχθης· βλ. A. Renaut (2006), 77.

48. J. Locke (1997), III, 16.

του πλούτου, η οποία θέτει σε κίνδυνο το υπέρτερο δικαίωμα των αδυνάτων στη ζωή και την ελευθερία, δεν γίνεται δεκτή. Αυτή, λοιπόν, η δεύτερη ανάγνωση της Δεύτερης πραγματείας οδηγεί στις αντιλήψεις του κοινωνικού κράτους και της αναδιανομής, στην κατεύθυνση δηλαδή του εξισωτικού φιλελευθερισμού του Rawls.

Διαπιστώσεις

Ένα μαχητικό μέρος της μαρξογενούς Αριστεράς επιχειρεί να επαναβεβαιώσει τον Marx. Στην πορεία του εγχειρήματος, ακολουθώντας διατυπώσεις όπως ότι «το ταξικό κόμμα είναι μια διατύπωση ταυτόχρονα “ένδοξη” και οριστικά κορεσμένη»,⁴⁹ μεταβάλλει ενίοτε θέσεις που εδώ και 140 χρόνια θεωρούνταν μαρξιστικές. Παραμένει ωστόσο συνεπές στη σύγκρουση με το αστικό κράτος και στην αντικοινοβουλευτική στάση που αποτυπώνεται στην αρχή ότι «ο εκλογικός μηχανισμός αποτελεί επίσης και έναν μηχανισμό καταστολής των κινημάτων, των καινοτομιών των ρήξεων».⁵⁰ Γι’ αυτήν την αντίληψη, το κοινωνικό κράτος αποτελεί κενό τέχνασμα. Ανόρθωσε μεν το επίπεδο ζωής της εργατικής τάξης των δυτικών χωρών, ωστόσο ιδωμένη μέσα από ένα διεθνιστικό πρίσμα, η εργατική τάξη της Δύσης συνιστά τη μητροπολιτική ελίτ της παγκόσμιας εργατικής τάξης, ενώ το πραγματικό προλεταριάτο αποτελούν πλέον οι εργάτες του Τρίτου Κόσμου.⁵¹ Με άλλα λόγια, οι αδικημένοι του νέου συστήματος έχουν απλώς μετατοπισθεί χωρικά. Όσο για τις σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις που νομιμοποιούν τις καταστατικές αδικίες κοινοβουλευτισμού και καπιταλισμού, θεωρείται ότι αυτό που κάνουν είναι να επαναφέρουν «τις ψευδαισθήσεις και τις χίμαιρες της “Αριστεράς”, που συνίστανται στο να διαφθείρουν ένα τμήμα της μικροαστικής τάξης προσκαλώντας το στον περίγυρο της εξουσίας».⁵²

Τέτοιες αντιλήψεις, που αναδεικνύονται από ορισμένους στοχαστές ή δυναμικά κινήματα³ συνιστούν πράγματι προτάσεις αντιθετικές στη φιλελεύθερη φιλοσοφία. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος των επιγόνων της μαρξιστικής Αριστεράς έχει προσχωρήσει στο στρατόπεδο του φιλελευθερισμού, δηλαδή στον χώρο του κοινοβουλευτισμού και της ατομικής ιδιοκτησίας. Εντοπίζονται, βεβαίως, επιμέρους διαφωνίες ως προς τη δι-

49. A. Badiou (2009), 70.

50. Στο ίδιο, 56.

51 “Η πείνα στον Τρίτο Κόσμο ήταν το άλλο πρόσωπο του υπέρμετρου πλούτου στις μητροπόλεις”, Μ. Σίλερ (2012), 95.

52 A. Badiou (2009), 22.

53 “Η [θεσμική, κοινοβουλευτική] Αριστερά έχει χάσει τη αξιοπιστία της στους δρόμους” και “ένα διευρυνόμενο ρήγμα χωρίζει τα παραπονιαρικά αιτήματά της από τη βίαιη και τολμηρή διεκδίκηση του κινήματος”, The Invisible Committee, (2009), 18.

αχείριση του πλεονάζοντος πλούτου, πάντοτε όμως εντός του ίδιου ευρέως σχήματος, χωρίς να αμφισβητείται ότι αυτός ο πλούτος παράγεται με καπιταλιστικό τρόπο. Οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις μπορούν να συσσωματωθούν στη νεοφιλελεύθερη και την εξισωτική. Με τη σειρά τους, αυτές μπορούν να προσδιοριστούν ως διαφορετικές αναγνώσεις του έργου του Locke.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, η ανατροπή στο πεδίο της πολιτικής διαμάχης. Κατά τον 20ό αιώνα, με συμβατικούς όρους η Αριστερά επιδίωκε την επαναστατική ανατροπή του status quo και την εγκαθίδρυση μαρξιστικής κοινωνίας. Η Δεξιά ήθελε τη συντήρηση του παλαιού καθεστώτος και το Κέντρο τη μερική μετατροπή του ισχύοντος συστήματος. Σήμερα, η διαμάχη Αριστεράς-Δεξιάς έχει μετασχηματισθεί σε εσωτερική διαμάχη του Κέντρου. Ο διάλογος σε σχέση με το εάν σε αυτή την εξέλιξη αρμόζει θετικό ή αρνητικό πρόσημο είναι ζωτικός. Ωστόσο, το πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση της αποτίμησης, είναι η διαπίστωση αυτής της μεταβολής.

Βιβλιογραφία

- Badiou, A. (2009): *Η κομμουνιστική υπόθεση*, Αθήνα: Πατάκης.
- Γκίντενς, Α. (1989): *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- (1999): *Πέραν της Αριστεράς και της Δεξιάς*, Αθήνα: Πόλις.
- Collingwood, R. G. (2007): *Μια Αυτοβιογραφία*, Αθήνα: Ίνδικτος.
- Καντό-Σπερμπέρ, Μ. (2004): *Σοσιαλισμός και φιλελευθερισμός*, Αθήνα: Πόλις.
- Καστοριάδης, Κ. (1985): *Φαντασιακή Θέσμιση της Κοινωνίας*, Αθήνα: Ράππας.
- (2000): *Το επαναστατικό πρόβλημα σήμερα*, Αθήνα: Ύψιλον.
- Μαρξ, Κ. (2010): *Η 18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*, Αθήνα: Θεμέλιο, ΔΟΛ.
- Μαρξ, Κ. & Φ. Ένγκελς (2004): *Το μανιφέστο του κομμουνιστικού κόμματος*, Αθήνα: Θεμέλιο.
- Μπερλίν, Α. (2001): *Τέσσερα δοκίμια περί ελευθερίας*, Αθήνα: Scripta.
- Μπόμπιο, Ν. (1998): *Ισότητα και ελευθερία*, Αθήνα: Πόλις.
- Πολίτης, Γ. Ν. (2012): *Το δικαίωμα της πολιτικής ανυπακοής*, Αθήνα: Ψυχολογός.

- Πόππερ, Κ. (2003): *Η ανοιχτή κοινωνία και οι εχθροί της*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Renaut, A. (2006): *Τι είναι δίκαιη πολιτική*; Αθήνα: Πόλις.
- Ρωλς, Τζ. (2000): *Πολιτικός φιλελευθερισμός*, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2000.
- (2002): *Θεωρία της Δικαιοσύνης*, Αθήνα: Πόλις.
- Σίλερ, Μ. (2012): *Μια σκληρή μάχη με τη μνήμη*, Αθήνα: Υπερσιβηρικός
- Avrich, P. (1967): *Russian Anarchists*, Princeton: Princeton University Press.
- Bernstein, E. (1961): *Evolutionary Socialism*, New York.
- Carillo, S. (1977): «Eurocommunism» and the State, London: Lawrence and Wishart.
- Eltzbacher, P. (επιμ.) (1960): *Anarchism*, London: Freedom Press.
- Friedman, T.L. (2012). *Capitalism, Version 2012*, [http:// www. nytimes.com/ 2012/03/14/opinion/friedman-capitalism-version2012.html?scp=1&sq=Friedman%20%2B Capitalism%20version%202012&st=nyt](http://www.nytimes.com/2012/03/14/opinion/friedman-capitalism-version2012.html?scp=1&sq=Friedman%20%2B Capitalism%20version%202012&st=nyt)
- Hobhouse, L. T. (2009): *Liberalism*, Middlesex: The Echo Library.
- Johnson, E. & D. Moggridge (1980): *The Collected Writings of John Maynard Keynes*, Vol. XXVII: *Activities 1940-46 Shaping the Post War World: Employment and Commodities*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Locke, J. (1997): *Two Treatises of Government*, επιμ. P. Laslett, Cambridge: Cambridge University Press.
- Miliband, R. (1969): *The State in Capitalist Society*, London: Weidenfeld & Nicolson.
- Nozick, R. (1974): *Anarchy, State and Utopia*, New York: Basic Books.
- Proudhon, P.J. (1840): *Qu'est-ce que c'est la propriété? ou rechercher sur le principe du droit et du gouvernement*, Paris.
- Rawls John, (1974). *A Theory of Justice*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Rothkopf, D. (2012): *Power, Inc.: The Epic Rivalry Between Big Business and Government-and the Reckoning That Lies Ahead*, Farrar, Straus & Giroux.
- Wolff, J. (2003): *Robert Nozick. Property, Justice and the Minimal State*, Cambridge: Polity Press.
- The Invisible Committee (2009): *The Coming Insurrection*, Los Angeles: Semiotext(e)
- Townshend, J. (1996): *The Politics of Marxism*, London: Leicester University Press.
- Tyler, C. (2006): *Idealist Political Philosophy: Pluralism and Conflict in the Absolute Idealist Tradition*, London and New York: Thoemmes Continuum.

<http://www.marxists.org/archive/luxemburg/1918/russian-revolution/ch06.htm>
<http://plato.stanford.edu/archives/sum2011/entries/green/>
http://www.liberalhistory.org.uk/item_single.php?item_id=28&item=biography
http://books.google.gr/books/about/Liberalism.html?id=8IpQYSkk5kUC&redir_esc=y

Abstract

21st CENTURY SOCIALISM: THE NEW LEFT OF LIBERALISM

The conflict between liberalism and socialism characterized a great part of the 20th century. The end of the century declared the former as the winner. Predictions regarding the final outcome of the confrontation are unstable, but for the time being it is clear that the political debate has shifted within liberal theory. Hence, the current debate is not between liberalism and socialism but involves different versions of liberalism.

This new type of political conflict is related to the shift and accession of once Marxist parties and intellectuals to the liberal side. The paper investigates these accessions and groups them in what can be described as the left, egalitarian pole of liberalism. Also it tries to demonstrate that both this newly formed pole and the well established right wing or neoliberal pole could be interpreted as different perspectives of a common value system.